

**ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

КЛОЧАН Юлія Вікторівна

УДК 377.013.42(043.3)

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ
СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Луганськ – 2009

Дисертацією є рукопис
Роботу виконано в Харківській державній академії культури,
Міністерство культури і туризму України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Рижанова Алла Олександрівна,
Харківська державна академія культури,
проректор з науково-педагогічної та
виховної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Штефан Людмила Андріївна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, професор
кафедри історії педагогіки та порівняльної
педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Золотова Ганна Дмитрівна, доцент
кафедри соціальної педагогіки та соціальної
роботи Луганського національного
університету імені Тараса Шевченка

Захист відбудеться 24 вересня 2009 року о 9.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.053.03 у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2, ауд. 376.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2).

Автореферат розісланий __ серпня 2009 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л. Л. Бутенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні соціально-культурні, соціально-політичні умови розвитку українського суспільства передбачають модернізацію та трансформацію усіх сфер суспільного буття, зокрема освіти. Відродження соціальної педагогіки як галузі педагогічного знання наприкінці ХХ століття уможливило активізацію наукових пошуків щодо вирішення проблеми соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ). Нагальне вирішення цього питання актуалізується у зв'язку з конкретними причинами. По-перше, соціально-економічна ситуація України потребує появу висококваліфікованих робітників, здатних створювати якісні продукти матеріальної культури, які б задовольняли потреби наших громадян. Натомість все менше випускників ПТНЗ бажають працювати за отриманими спеціальностями, або ж невідповідально ставляться до виконання своїх професійних обов'язків. По-друге, певна кількість контингенту учнівської молоді – це діти-сироти та напівсироти (соціальні, біологічні) з проявами девіантної, асоціальної поведінки, вихідці з педагогічно занедбаних і матеріально незабезпечених родин, що, у свою чергу, ускладнює навчально-виховний процес ПТНЗ, перешкоджає активній соціальній адаптації учнів. У таких дітей нівелюються сімейні цінності, вони майже неготові до життєдіяльності в певній громаді, суспільстві в цілому. По-третє, необхідно констатувати таку тенденцію, яка змінює пріоритети учнів: різке падіння престижу освіти в учнівському середовищі, у зв'язку з тим, що вона не забезпечує гідний життєвий рівень, не гарантує стабільний заробіток.

Одночасно ускладнення умов навчання в закладах профтехосвіти (комп'ютеризація, інформаційне навантаження), і, загалом, нова система професійного навчання, практично відмінна від шкільного, незнайоме соціальне середовище ставить першокурсника у складну ситуацію соціальної адаптації. Активний, позитивний характер протікання останньої залежить як від поведінки самих учнів, так і від організованого навчально-виховного процесу в певному ПТНЗ, де велику роль відіграє налагоджена система соціального виховання за координування соціального педагога. Натомість, у численних ПТНЗ ще відсутня ця посада, або ж часто соціальний педагог виконує обов'язки соціального працівника, практичного психолога.

Усі ці фактори негативно впливають на соціальний розвиток учнів та ускладнюють його, особливо за відсутності чіткого функціонування певної системи педагогічних умов у ПТНЗ, спрямованих на сприяння соціальній адаптації першокурсників.

Теоретико-методологічне осмислення проблеми соціальної адаптації особистості представлено в працях зарубіжних учених, таких як Г. Айзенк, Г. Гартман, Ф. Знанецький, Р. Мертон, Дж. Мід, Т. Парсонс, А. Первін, Ж. Піаже, Г. Селліван, У. Томас, Л. Філіпс, З. Фрейд, Е. Фромм, Р. Хенкі, К. Хорні, Т. Шибутані. Соціальну адаптацію як активний, складний, суперечливий процес досліджували радянські філософи (Ю. Ган, М. Кджанян, І. Милославова, Л. Растова), психологи (Л. Виготський, І. Кряжева, О. Леонтєв), педагоги (О. Мороз, І. Насирова). За авторством радянських учених, таких як С. Артемов, Е. Ковальчук, О. Кондратюк, Л. Ларіонова, Н. Ничкало, М. Поплавський, В. Синявський, Н. Тульнов, Л. Шпак, Ю. Янченко, з'явилась низка досліджень, присвячених різним аспектам виховання, адаптації, профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді, випускників ПТНЗ.

Значний вплив на розвиток вітчизняної концепції соціальної адаптації як складової соціалізації відіграли філософські праці О. Бондаренко, С. Зражевського, А. Кавалерова, М. Лукашевича. У науковій психологічній та педагогічній літературі сьогодення представлено роботи з питань соціальної адаптації з глибоким дослідженням теоретичних засад даного процесу, встановлено залежність між процесами адаптації і розвитком особистості. Психологи (Ю. Бохонкова, В. Зінченко, Н. Чайкіна), вивчаючи проблему соціальної адаптації, наповнюють останню психологічним змістом, часто замішуючи її на термін „соціально-психологічна адаптація”. Вітчизняні педагогічні дослідження соціальної адаптації присвячені вивченню цього процесу у різних виховних середовищах, зокрема у закладі для сиріт (І. Дементьєва), спеціалізованій школі гуманітарного профілю (І. Цимбал), педагогічному училищі (Л. Зданевич, О. Кочерга). Чимало наукових пошуків проводиться у напрямі експлікації професійної адаптації учнів та випускників ПТНЗ (В. Давидович, Н. Ничкало), майбутніх інженерів-педагогів (С. Гура).

Соціально-педагогічну парадигму теорії соціальної адаптації заклали та розвивають українські й російські вчені – О. Безпалько, Л. Буева, Н.Бурая, Л. Ваховський, М. Галагузова, І. Зверєва, О. Караман, Л. Коваль, Л. Мардахаєв, А. Мудрик, О. Песоцька, А. Рижанова, С. Харченко, С. Хлебик. Вивчення особливостей організації педагогічних умов соціальної адаптації, соціалізації особистості у різноманітних виховних середовищах є актуальним у доробках Л. Зданевич (у педагогічному училищі), О. Литовченко (у позашкільних навчальних закладах), В. Рютіна (у Збройних Силах України), Ю. Чернецької (в інтернатах). Проблемі виховання, адаптації учнів ПТНЗ присвячено праці

останніх років за авторством Л. Бабенко, В. Бакатанової, С. Вдович, Г. Золотової, В. Ковальчук, Л. Кримчак, О. Макаренко, Л. Набоки, І. Сахневич, І. Фічори, Л. Фрідман, А. Шпакович. Науковці досліджують різноманітні аспекти виховання, специфіку соціального становлення та розвитку учнів ПТНЗ, адаптацію останніх, зокрема сиріт, до навчального процесу. Проте проблема соціальної адаптації учнівської молоді у системі соціального виховання є недостатньо дослідженою. Вивчення педагогічних умов соціальної адаптації учнів ПТНЗ залишається поза науковою увагою.

Аналіз сучасних умов, у яких навчаються та виховуються учні ПТНЗ, суспільне ставлення до цієї проблеми засвідчує наявність *протиріч* між: об'єктивною суспільною і державною потребою у висококваліфікованих робітниках та низькою соціальною адаптованістю учнів у зв'язку з недосконалістю сімейного, соціального середовища, де виховувались юнаки та дівчата, і відсутністю спеціальних технологій у ПТНЗ, спрямованих на подолання соціальної дезадаптованості учнів; можливостями ефективного соціального виховання учнівської молоді та падінням престижу навчання в ПТНЗ; необхідністю забезпечення сприятливого адаптаційного періоду для першокурсників у ПТНЗ та браком відповідних науково обґрунтованих та експериментально перевірених педагогічних умов.

Актуальність і значимість проблеми соціальної адаптації учнівської молоді, її недостатня розробленість визначили тему нашого дослідження: **„Педагогічні умови соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Харківської державної академії культури на період 2006-2010 рр. як складова теми кафедри соціальної педагогіки „Теорія та практика соціально-педагогічної діяльності” (2006-2010 рр.) (протокол № 8 від 27 лютого 2006 р.). Тема дисертації затверджена вченою радою Харківської державної академії культури (протокол №6 від 30 грудня 2005 р.) та Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 5 від 30 травня 2006 р.).

Об'єкт дослідження – соціальна адаптація учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Предмет дослідження – педагогічні умови соціальної адаптації першокурсників професійно-технічних навчальних закладів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови соціальної адаптації першокурсників професійно-технічних навчальних закладів.

Гіпотеза дослідження. Підвищення ефективності соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів забезпечується через упровадження таких педагогічних умов: соціально-педагогічне забезпечення професійної готовності педагогічного колективу до вирішення завдань соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів; сприяння самоактивізації першокурсників – неформальних лідерів задля виховного впливу однолітків на соціальну адаптацію учнів професійно-технічного навчального закладу; організація спрямованості учнівського самоврядування на вирішення проблем соціальної адаптації першокурсників.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати соціальну адаптацію як соціально-педагогічну проблему.
2. Дослідити специфіку соціальної адаптації учнів ПТНЗ.
3. Проаналізувати реальну практику соціальної адаптації учнів ПТНЗ.
4. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови соціальної адаптації учнів ПТНЗ.
5. Експериментально перевірити педагогічні умови соціальної адаптації першокурсників професійно-технічних навчальних закладів, проаналізувати результати експериментального дослідження та розробити пропозиції педагогічним працівникам ПТНЗ по створенню сприятливого для адаптації учнів соціального середовища.

Теоретико-методологічні засади дослідження: історичний підхід для вивчення історії термінології дослідження; системний підхід для визначення структури соціальної адаптації учнів ПТНЗ; соціально-педагогічний підхід для побудови педагогічних умов соціальної адаптації учнівської молоді ПТНЗ через інтеграцію зусиль зовнішнього і внутрішнього середовища навчального закладу, використання самовиховного потенціалу юнаків та дівчат; ідеї щодо характеристики соціально-адаптаційного процесу не лише як прийняття особистістю соціальних норм соціуму, але й прояв її активності, виявлення власної ініціативи (Л. Філіпс), залежності суспільно-культурного розвитку від творчих особистостей, здатних адаптуватися до змінених умов буття через власну творчу активність, нововведення, винахідливість (Ф. Знанецький, У. Томас), стосовно суті адаптації особистості як активного, складного,

суперечливого процесу (Л. Виготський, Ю. Ган, М. Кджанян, І. Кряжева, О. Леонтєв, І. Милославова, Л. Растова, С. Рубінштейн, Н. Свіридов), який характеризується рівновагою та динамізмом (Т. Дичев, К. Тарасов), передбачає зміну самого адаптанта і зміну ним середовища (О. Мороз, Г. Насирова); положення щодо соціальної адаптації як найважливішого механізму соціалізації (Л. Ваховський, О. Караман, О. Песоцька, С. Харченко), соціальної адаптації як складової соціального виховання як предмета дослідження соціальної педагогіки (А. Мудрик, А. Рижанова), двосторонності, різноаспектності, тривалості процесу соціальної адаптації, який зумовлюється об'єктивними і суб'єктивними чинниками (О. Бондаренко, А. Кавалеров), професійної адаптації як основного виду соціальної адаптації (Л. Зданевич, Н. Ничкало), щодо юнацького віку як особливого періоду соціального й особистісного розвитку (Е. Еріксон, І. Кон, А. Лічко, З. Фрейд, Л. Фрідман, Дж. Холл), соціальності як основного результату соціальної адаптації (А. Рижанова).

У ході дослідження відповідно до поставлених завдань було використано **методи:** *теоретичні:* аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної, зокрема соціально-педагогічної, літератури для узагальнення теоретичних підходів до проблеми соціальної адаптації учнів ПТНЗ; метод системного аналізу для систематизації основних напрямків соціальної адаптації і соціального середовища як атрибуту останньої; аналіз, синтез, моделювання для обґрунтування педагогічних умов соціальної адаптації учнівської молоді; *емпіричні:* спостереження, анкетування, бесіди, тестування, аналіз документів, експертна оцінка, анкета „Адаптація учнів до соціального середовища професійно-технічного навчального закладу” (авторська розробка), діагностична методика тест-опитувальник самоставлення В.Століна, С.Пантилєєва для з'ясування особливостей соціального середовища ПТНЗ, визначення рівня соціальної адаптації учнів ПТНЗ; педагогічний експеримент для перевірки ефективності розроблених педагогічних умов соціальної адаптації першокурсників ПТНЗ; методи математичної статистики для визначення кількісних та якісних характеристик отриманих результатів.

Експериментальною базою дослідження були Харківське професійно-технічне училище № 32 (ХПТУ № 32), Державний професійно-технічний навчальний заклад „Харківське вище професійне училище будівництва” (ХВПУБ); Державний заклад освіти Центр професійно-технічної освіти № 2 м. Харкова (ЦПТО № 2); Центр професійно-технічної освіти № 3 м. Харкова (ЦПТО № 3). У дослідженні були задіяні 502 учні: експериментальну групу становили 253 учня ХПТУ № 32, ХВПУБ; у контрольну групу ввійшли 249 учнів ЦПТО № 2, ЦПТО № 3.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що *вперше* розроблено педагогічні умови, які сприяють підвищенню ефективності соціальної адаптації учнівської молоді ПТНЗ: соціально-педагогічне забезпечення професійної готовності педагогічного колективу до вирішення задач соціальної адаптації учнів ПТНЗ; сприяння самоактивізації першокурсників-неформальних лідерів задля виховного впливу однолітків на соціальну адаптацію учнів ПТНЗ; організація спрямованості учнівського самоврядування на вирішення проблем соціальної адаптації першокурсників; визначено зміст поняття „соціальна адаптація учнів ПТНЗ”; теоретично обґрунтовано критерії та рівні соціальної адаптації учнів ПТНЗ; *подальшого розвитку* набули: наукові уявлення про соціальну адаптацію учнів ПТНЗ, зміст та функції соціального педагога в ПТНЗ, про взаємозв'язок соціалізації, соціального виховання, соціальної адаптації; *удосконалено*: структуру учнівського самоврядування у ПТНЗ.

Практичне значення роботи полягає в тому, що розроблено програму семінарських занять для педагогічних працівників ПТНЗ щодо соціально-педагогічного забезпечення професійної готовності педагогічного колективу до вирішення завдань соціальної адаптації учнів; рекомендації педагогічним працівникам ПТНЗ по створенню сприятливого для адаптації учнів соціального середовища; програма та навчально-методичні матеріали до курсу „Соціальна адаптація учнів професійно-технічних навчальних закладів” для підготовки бакалаврів зі спеціальності „Соціальна педагогіка”. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у навчально-виховному процесі всіх типів професійно-технічних навчальних закладів, у соціальних службах, при розробці курсів „Соціально-педагогічна робота в закладах освіти”, „Методика соціально-педагогічної роботи у закладах освіти” для фахової підготовки соціальних педагогів у ВНЗ.

Основні положення наукової роботи **впроваджено** у навчально-виховний процес Харківського професійно-технічного училища №32 (Акт про впровадження № 136 від 02.06.2008 р.), Державного професійно-технічного навчального закладу „Харківське вище професійне училище будівництва” (Акт про впровадження № 303 від 25.06.2008 р.), Державного закладу освіти Центр професійно-технічної освіти №2 м. Харкова (Акт про впровадження № 272 від 29.08.2008 р.), Центру професійно-технічної освіти №3 м. Харкова (Акт про впровадження № 273 від 29.08.2008 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях різного рівня: *Міжнародній*: „Освіта, культура

та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації” (Харків, 2007); *Всеукраїнських*: „Теоретико-практичні реалії сучасного виховання дітей та учнівської молоді” (Київ, 2005), „Культурно-ціннісні витоки сучасного виховання особистості” (Київ, 2006), „Особистість XXI століття: проблеми виховання та шляхи їх вирішення” (Київ, 2007), „Культура та інформаційне суспільство XXI століття” (Харків, 2008); *регіональних*: „Молодые ученые Харьковщины-2006” (Харків, 2006), „Культура та інформаційне суспільство XXI століття” (Харків, 2006), „Культура та інформаційне суспільство XXI століття” (Харків, 2007). Основні результати й висновки дослідження обговорювалися і дістали позитивну оцінку на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Харківської державної академії культури, методичних нарадах ПТНЗ.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано в 12 наукових працях, у тому числі 5 статей у наукових фахових виданнях, 1 програма та навчально-методичні матеріали.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (241 найменування, з них 1 іноземною мовою). Повний обсяг дисертації становить 248 сторінки. Робота містить 7 таблиць, 6 рисунків, 9 додатків на 48 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** доведено актуальність теми, здійснено аналіз розробки проблеми, визначено об’єкт, предмет, мета, гіпотеза, завдання, теоретико-методологічна основа та методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, наведено дані про апробацію.

У першому розділі **„Теоретичні засади дослідження соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів”** здійснено аналіз термінологічного апарату та рівня дослідження проблеми соціальної адаптації у філософській, соціологічній, психологічній, педагогічній, зокрема соціально-педагогічній, літературі; розкрито специфіку, критерії і показники соціальної адаптації учнівської молоді; наведено результати констатувального етапу експериментального дослідження; визначено ряд узагальнюючих положень, необхідних для наукового обґрунтування педагогічних умов соціальної адаптації учнів ПТНЗ.

Вихідна позиція дослідницького пошуку полягає в тому, що успішна соціальна адаптація забезпечується завдяки її розгляду як механізму соціального виховання, тобто процесу створення сприятливих умов у соціумі з метою становлення, розвитку, вдосконалення соціальності

(визначеної потребами культурної динаміки) соціальних суб'єктів їх спільними зусиллями через усі соціокультурні сфери (А. Рижанова).

Доведено, що сьогодні процес соціальної адаптації учнів ПТНЗ є малодослідженою проблемою, навіть у законодавчих документах України щодо виховання дітей та молоді соціальному розвитку особистості учнів ПТНЗ приділяється менше уваги, ніж розвитку школярів та студентів, але саме для учнів ПТНЗ, котрі вчаться творити матеріальну культуру та значна частина яких біологічні та соціальні сироти, вихідці із неблагополучних, матеріально незабезпечених, педагогічно занедбаних сімей, необхідно створювати виховні умови адаптації до нового соціального середовища, соціуму в цілому.

У ході дослідження використано системний підхід для виокремлення компонентів соціальної адаптації учнів ПТНЗ: особистісний, компонент внутрішнього соціального середовища ПТНЗ, компонент зовнішнього соціального середовища; компонент макросередовища. Це стало підставою для визначення поняття соціальної адаптації учнів ПТНЗ – активне прийняття учнями цінностей нового соціального середовища, розвиток соціальної активності, соціальної відповідальності, перш за все, до професійного навчання і діяльності, формування в учнівської молоді просоціальної професійної поведінки, а також оптимізація в особистості учнів позитивних форм прояву самоставлення з метою гармонізації індивідуального досвіду юнаків та дівчат із соціальним надбанням.

Обґрунтовано, що розвиток учнівського самоврядування в ПТНЗ є важливим засобом соціальної адаптації першокурсників, адже лише за умови активної позиції суб'єктів соціальної адаптації, зокрема щодо вирішення різноманітних проблем життєдіяльності, можлива успішна соціалізація юнаків та дівчат.

Визначено основні критерії соціальної адаптації учнів ПТНЗ (ціннісний, якостей особистості, поведінковий, самоставлення), на основі яких виокремлено високий, середній та низький рівні: учням, котрі знаходяться на *високому рівні* соціальної адаптації, притаманно визнання цінності майбутньої професії як основної власної життєвої перспективи, позитивне ставлення до громадських і професійних прав і обов'язків, розвиненість соціальної активності, соціальної відповідальності щодо засвоєння цінності обраної професії, освоєння у новому соціальному оточенні, прийняття норм і правил поведінки у ПТНЗ, наполегливе опанування основами обраної професії, адекватні взаємовідносини із соціальним оточенням, дотримання та вдосконалення правил поведінки у ПТНЗ, дотримання здорового способу життя, активна участь у позанавчальних заходах, у діяльності учнівського самоврядування,

проведення соціально-культурного дозвілля, позитивні форми прояву самоствавлення; в учнів, котрі знаходяться на *середньому рівні*, спостерігається нестійке визнання цінності майбутньої професії як основної власної життєвої перспективи, невизначене ставлення до громадських і професійних прав і обов'язків, ситуативний прояв соціальної активності та соціальної відповідальності у процесі засвоєння цінності обраної професії, освоєння у новому соціальному оточенні, пасивне прийняття норм і правил поведінки у ПТНЗ, нестійкість в опануванні основами майбутньої професії, періодичні труднощі у взаємовідносинах із соціальним оточенням, нестійке дотримання здорового способу життя, пасивна, безініціативна участь у позанавчальних заходах, у діяльності учнівського самоврядування, пасивне проведення дозвілля, невизначене самоствавлення; учням, котрі знаходяться на *низькому рівні*, притаманно невизнання цінності майбутньої професії як основної власної життєвої перспективи, негативне ставлення до громадських і професійних прав і обов'язків, практична відсутність прояву соціальної активності, соціальної відповідальності щодо засвоєння цінності обраної професії, освоєння у новому соціальному оточенні, прийняття норм і правил поведінки у ПТНЗ, пасивне опанування основами майбутньої професії, неадекватні взаємовідносини з соціальним оточенням, практичне недотримання правил поведінки у ПТНЗ і гуртожитку, прояв девіантної поведінки, відмова брати участь у позанавчальних заходах, у діяльності учнівського самоврядування, а(анти)соціальне проведення дозвілля, негативні форми прояву самоствавлення.

У другому розділі **„Розробка та впровадження педагогічних умов соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів”** представлено теоретичне обґрунтування та практичне впровадження педагогічних умов соціальної адаптації учнівської молоді, результати дослідно-експериментальної роботи.

Педагогічні умови соціальної адаптації учнів ПТНЗ розглядаємо як сукупність взаємообумовлених педагогічних обставин соціально-виховного характеру, які сприяють процесу активного, позитивного пристосування учнів до соціального середовища професійно-технічного навчального закладу, до соціуму в цілому (Рис. 1). Ініціатором та координатором педагогічних умов вважаємо соціального педагога ПТНЗ.

Перша педагогічна умова – соціально-педагогічне забезпечення професійної готовності педагогічного колективу до вирішення завдань соціальної адаптації учнів ПТНЗ – розроблялась із метою створення соціально-педагогічного середовища ПТНЗ, сприятливого для активного

проходження першокурсниками адаптаційного періоду, та передбачала формування в педагогічних працівників (членів активу) соціальної компетентності; культивування конструктивних, комунікативних умінь у викладачів, майстрів виробничого навчання, які сприяють процесу соціальної адаптації учнів.

Рис. 1. Модель педагогічних умов соціальної адаптації учнів ПТНЗ

Упровадження цієї умови передбачало реалізацію нетрадиційних форм семінару, таких як науково-практичний („Поведінка адаптованої і дезадаптованої особистості”) та навчально-методичний („Критерії соціальної адаптації особистості”), семінар-конференція („Учнівське самоврядування – ліпший засіб соціального виховання особистості”) тощо, які виявилися у ході експерименту надзвичайно корисними. Серед певних складностей у процесі реалізації першої умови можна відмітити те, що не всі педагогічні працівники охоче залучалися до експерименту, а також не вдалося залучити до проведення семінару представників такої інституції як церква. Однак, зазначимо, що особлива зацікавленість учасниками круглого столу в ХПТУ № 32 питанням соціально-педагогічної роботи з благополучними сім'ями учнів стала приводом для створення локальної постійно діючої школи сімейного виховання. Організація та проведення тренінгу особистісного росту, лекції-дискусії, ситуаційно-рольової гри, практичного заняття тощо з викладачами і майстрами виробничого навчання ПТНЗ допомогло педагогічним працівникам засвоїти ті знання та уміння, що сприяють процесу соціальної адаптації учнів.

Друга педагогічна умова – сприяння самоактивізації першокурсників-неформальних лідерів задля виховного впливу однолітків на соціальну адаптацію учнів ПТНЗ – ґрунтувалась на ідеї культивування розвитку організаторських і комунікативних здібностей учнів – неформальних лідерів, здатних прагнути до творчих перетворень у соціальному середовищі, засвоювати соціальні цінності, розвивати в собі соціальні якості, аби власним прикладом стати вагомим фактором позитивної соціальної адаптації решти учнів. Застосовано такі форми і методи роботи з учнями – неформальними лідерами, зокрема індивідуальні бесіди, ділова гра („Потерпілі від корабельної аварії”), комунікативні ігри, лідерські тренінги („Або-або”, „Ти обираєш”, „Самотній вовк”), круглий стіл („Правові основи карної відповідальності неповнолітніх”), семінари-зустрічі („Презентація соціальної реклами з проблеми розвитку самоврядування”); створення „Школи наставників” сприяли позитивним змінам у розвитку лідерських здібностей та формуванні навичок лідерської поведінки учнів, підготовці юнаків та дівчат до участі в розвитку учнівського самоврядування, формуванню просоціальної поведінки задля виховного впливу на учнів.

Третя педагогічна умова – організація спрямованості учнівського самоврядування на вирішення проблем соціальної адаптації першокурсників – передбачала удосконалення учнівського самоврядування як соціально-виховного засобу соціальної адаптації учнів. Створено нову

комісію учнівського самоврядування з питань соціальної адаптації учнів, діяльність якої здійснювалась через відповідні підрозділи, очолювані неформальними лідерами груп. Заходи, реалізовані у результаті організації взаємодії професійного підрозділу з адміністрацією та робітниками базового підприємства, а саме: церемонія „Посвячення у першокурсники”, цільові зустрічі-семінари з успішними в соціально-економічному плані людьми тощо сприяли засвоєнню учнями цінності майбутньої професії як основної життєвої перспективи. Проведення свят, тренінгових занять, ситуаційно-рольових ігор у результаті взаємодії підрозділу сімейних цінностей з локальною школою сімейного виховання та соціальною службою сприяло поширенню серед учнів-сиріт, вихідців із неблагополучних родин уявлення про сім'ю як важливу сферу самореалізації в майбутньому. Реалізація різноманітних форм і методів соціально-педагогічної роботи: екскурсії для першокурсників, створення клубу „Волонтер” в ХПТУ № 32, благодійний ярмарок та вікторина „Чи вміємо ми спілкуватись?”, КВК „Нам разом буде весело” тощо у результаті взаємодії підрозділу соціально-культурного дозвілля зі „Школою волонтерів” Харківського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, дозвілєвими закладами, батьками учнів допомогла останнім усвідомити корисність соціально активного, здорового проведення вільного часу, сприяла засвоєнню ними цінностей громадського життя. Проведені семінари-зустрічі, тренінгові заняття, рольові ігри у процесі взаємодії профілактичного підрозділу з працівниками медичного закладу, відділу кримінальної міліції по роботі з неповнолітніми, соціальної служби сприяли набуттю учнями знань щодо безпеки різноманітних негативних явищ суспільства.

За результатами експериментальної роботи виявлено динаміку змін, які відбулися у процесі соціальної адаптації учнів ПТНЗ, визначено ефективність педагогічних умов (табл.1, табл. 2), де К, Е – контрольні й експериментальні групи на початок експерименту, К 1, Е 1 – на кінець.

Таблиця 1

Кількісні показники рівнів соціальної адаптації учнів ПТНЗ за ціннісним критерієм, критерієм якостей особистості, поведінковим критерієм

Рівні	Критерії											
	Ціннісний				Якостей особистості				Поведінковий			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	К	К1	Е	Е1	К	К1	Е	Е1	К	К1	Е	Е1
Низ.	108 (43,4)	75 (30,1)	85 (33,6)	36 (14,2)	105 (42,2)	80 (32,1)	55 (21,7)	29 (11,5)	131 (52,6)	96 (38,6)	110 (43,5)	83 (32,8)
Сер.	120 (48,2)	143 (57,4)	142 (56,1)	163 (64,4)	118 (47,4)	138 (55,4)	164 (64,8)	176 (69,6)	34 (33,7)	106 (39,9)	101 (42,6)	105 (41,5)

Вис.	21 (8,4)	31 (12,4)	26 (10,3)	54 (21,3)	26 (10,3)	31 (12,4)	34 (13,4)	48 (19)	34 (13,4)	47 (18,9)	42 (16,6)	65 (25,7)
------	-------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	------------	--------------	--------------	--------------	--------------

Таблиця 2

Кількісні показники шкал критерію самоставлення

№ з/п	Шкали	Початок експерименту				Кінець експерименту			
		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
		К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
1	Самоповага	8,3	59,3	9,4	66,8	9,7	69,3	13	92,9
2	Аутосимпатія	12,1	74,7	11,3	70,7	10,4	65	8,9	55,4
3	Самоінтерес	7,5	93,8	7,2	89,4	7,2	89,4	7	87,5
4	Очік. позит. став. від інших	7,5	57,3	8,2	62,7	8,5	65,4	11,9	91,2

Кількісний та якісний аналіз (за допомогою критеріїв Фішера і Ст'юдента) підтверджують результативність розроблених педагогічних умов соціальної адаптації учнів ПТНЗ.

Проведене дослідження дало можливість сформулювати основні **висновки**:

1. У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми соціальної адаптації учнів ПТНЗ, що виявляється у розробці, обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов підвищення ефективності досліджуваного процесу.

2. Як соціально-педагогічна проблема соціальна адаптація є механізмом соціального виховання як цілеспрямованого аспекту соціалізації. Соціальна адаптація – процес та результат пристосування всіх соціальних суб'єктів до умов нового соціального середовища, який може здійснюватися пасивно чи активно, у формі акомодатії, конформізму чи асиміляції. На основі проведеного теоретико-методологічного аналізу наукових праць визначено, що соціально-адаптаційний процес передбачає не лише прийняття особистістю соціальних норм соціуму, але й прояв гнучкості людини, здатності надавати подіям бажаний для себе напрям; суспільно-культурний розвиток визначається лише творчими особистостями, здатними адаптовуватися до змінених умов буття через власну творчу активність, нововведення, винахідливість.

3. Досліджено специфіку соціальної адаптації учнів ПТНЗ, яка полягає в тому, що: 1) соціальну адаптацію учнів слід розглядати не просто як процес і результат пристосування юнаків та дівчат до умов навчального закладу, зокрема оволодіння сукупністю професійних знань, умінь, практичних навичок, підвищення рівня самооцінки, але, зважаючи на соціальне середовище їх попереднього соціального розвитку, як

активне прийняття учнями цінностей нового соціального середовища, розвиток соціальної активності, соціальної відповідальності, перш за все, до професійного навчання і діяльності, формування в учнівської молоді просоціальної професійної поведінки, а також оптимізацію в особистості учнів позитивних форм прояву самоствавлення з метою гармонізації індивідуального досвіду юнаків та дівчат із соціальним надбанням, оскільки для більшості учнів ПТНЗ – це остання освітня інституція, здатна сприяти врегулюванню їхніх соціальних стосунків, подоланню шкільної дезадаптації; 2) виникає необхідність у соціально-педагогічному забезпеченні процесу соціальної адаптації учнів, яке полягає в цілеспрямованій роботі соціального педагога ПТНЗ з педагогічними працівниками, сім'ями учнів, представниками зовнішніх соціальних інституцій задля координації та консолідації виховних зусиль соціального середовища, у зв'язку з тим, що учні ще не сформовані психологічно, фізіологічно, соціально, частина з них вперше відірвалися від сім'ї, а інші учні – вихідці із неблагополучних родин і майже не готові до самостійної життєдіяльності; 3) оскільки учні є активними суб'єктами власної соціальної адаптації, важливо активізувати самовиховний потенціал юнаків та дівчат, зокрема через їх залучення до діяльності учнівського самоврядування як провідного засобу виховання підростаючого покоління.

4. Установлено, що першою педагогічною умовою соціальної адаптації учнів ПТНЗ є соціально-педагогічне забезпечення професійної готовності педагогічного колективу до вирішення задач соціальної адаптації учнів, яке спрямоване на створення соціально-педагогічного середовища ПТНЗ, сприятливого для активного, педагогічно-врегульованого проходження першокурсниками адаптаційного періоду. Ми визначили, що, по-перше, такі нетрадиційні форми семінару, як науково-практичний та навчально-методичний, семінар-конференція, семінарське заняття-круглий стіл, семінар-тренінг сприяли розвитку соціальної компетентності педагогічних працівників, тобто розширили знання про критерії, показники соціальної адаптації, дезадаптації учнів, виховні можливості різноманітних соціальних інституцій у процесі соціальної адаптації першокурсників; по-друге, такі соціально-педагогічні методи, як тренінг особистісного росту, лекція-дискусія, ситуаційно-рольова гра, практичне заняття сприяли засвоєнню викладачами і майстрами виробничого навчання тих педагогічних умінь, які ефективно впливають на процес соціальної адаптації учнів.

5. Друга педагогічна умова – сприяння самоактивізації першокурсників-неформальних лідерів задля виховного впливу однолітків на соціальну адаптацію учнів професійно-технічного навчального закладу –

реалізовувалася з метою виявлення першокурсників, котрим притаманні лідерські якості, зокрема організаторські і комунікативні, спроможних стати лідерами учнівського самоврядування як важливого засобу соціальної адаптації учнів; створення умов для розвитку особистості неформального лідера, здатного прагнути до творчих перетворень у соціальному середовищі, розвивати в собі соціальність, аби власним прикладом стати вагомим фактором позитивної соціальної адаптації решти учнів. Застосовані інноваційні форми і методи у процесі соціально-педагогічної роботи з учнями-неформальними лідерами, зокрема індивідуальні бесіди, ділова гра, комунікативні ігри, лідерські тренінги, круглий стіл, семінари-зустрічі, казкотерапія; створення „Школи наставників” сприяли досягненню поставлених задач.

6. Розробка третьої педагогічної умови – організації спрямованості учнівського самоврядування на вирішення проблем соціальної адаптації першокурсників – здійснювалося з метою удосконалення учнівського самоврядування як соціально-виховного засобу соціальної адаптації учнів ПТНЗ. Це, у свою чергу, передбачало: підбір до органів самоврядування неформальних лідерів учнівського колективу; створення комісії, спрямованої на сприяння активній адаптації учнів до нового соціального середовища ПТНЗ, соціуму в цілому; залучення до участі в учнівській самодіяльності якнайбільше першокурсників, підтримку партнерських стосунків між членами самоврядування і педагогічного активу, представниками зовнішніх соціальних інституцій тощо. Створено нову комісію з питань соціальної адаптації учнів, діяльність якої реалізовувалися через відповідні підрозділи, очолювані неформальними лідерами груп. Заходи, організовані та проведені у результаті організації взаємодії підрозділів комісії з зовнішніми соціальними інституціями, сприяли засвоєнню учнями цінності майбутньої професії як основної життєвої перспективи, поширенню серед учнів-сиріт, вихідців із неблагополучних родин уявлення про сім'ю як важливу сферу самореалізації в майбутньому, усвідомленню корисності соціально активного, здорового проведення вільного часу, засвоєнню цінностей громадського життя, набуттю учнями знань щодо безпеки різноманітних негативних явищ суспільства, умінь стосовно попередження конфліктів.

7. Аналіз ефективності визначених педагогічних умов відбувався на контрольному етапі експерименту і передбачав діагностування рівня соціальної адаптації учнів за визначеними критеріями за допомогою розробленої анкети „Адаптація учнів до соціального середовища професійно-технічного навчального закладу” та проведення тесту-опитувальника самоставлення В.Століна, С.Пантилеєва, що дозволило

констатувати: статистично вищий високий рівень за ціннісним критерієм у ЕГ, ніж у КГ (ϕ емп. = 2,68 > ϕ кр. 0,05); виявлення статистично значущих відмінностей високого рівня виразності критерію особистісних якостей в ЕГ (19 %), ніж у КГ (12,4 %) – ϕ емп. = 2,03 > ϕ кр. 0,05; збільшення показників високого рівня за поведінковим критерієм в ЕГ (25,7 %), незначне підвищення в КГ (18,9 %) – ϕ емп. = 1,83 > ϕ кр. 0,05; прояв статистично значимих відмінностей показників КГ та ЕГ за визначеними шкалами критерію самоствавлення: за шкалою „Самоповага” показники ЕГ вищі, ніж у КГ (t емп. = 6,69 > t кр. 0,001); за шкалою „Аутосимпатія” результати КГ вищі за ЕГ (t емп. = 3,14 > t кр. 0,001); за шкалою „Очікування позитивного ставлення від інших” показники КГ нижчі за ЕГ (t емп. = 6,79 > t кр. 0,001).

8. Результати дослідження підтвердили ефективність теоретично обґрунтованих і практично реалізованих педагогічних умов соціальної адаптації учнів ПТНЗ, що дозволило розробити пропозиції педагогічним працівникам ПТНЗ по створенню сприятливого для адаптації учнів соціального середовища, а також програму та навчально-методичні матеріали до курсу „Соціальна адаптація учнів професійно-технічних навчальних закладів” для підготовки бакалаврів зі спеціальності „Соціальна педагогіка”.

Проведене дослідження й отримані наукові результати уможливають визначення перспектив подальшого вивчення процесу соціальної адаптації: особливості протікання соціальної адаптації в юнаків та дівчат у ПТНЗ; специфіка соціальної адаптації учнів з особливими потребами у ПТНЗ, слухачів.

Основні положення дисертації висвітлено в таких роботах автора:

1. **Клочан Ю. В.** Соціальне виховання в професійно-технічних закладах: профілактика девіації / Ю. В. Клочан // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць : В 2 кн. Кн. 2. – К., 2005. – Вип. 8. – С. 219–223.

2. **Клочан Ю. В.** Соціально-педагогічна експлікація поняття соціальної адаптації учнівської молоді / Ю. В. Клочан // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць : В 2 кн. Кн. 2. – К., 2006. – Вип. 9. – С. 76–81.

3. **Клочан Ю. В.** Концепції зарубіжних та радянських учених щодо проблеми соціальної адаптації / Ю. В. Клочан // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. – № 1. – С. 63–70.

4. **Клочан Ю. В.** Специфіка соціальної адаптації учнів у професійно-технічних навчальних закладах / Ю. В. Клочан // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. – № 3. – С. 34–39.

5. **Клочан Ю. В.** Основні напрями соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів / Ю. В. Клочан // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць : В 2 кн. Кн. 2. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Вип. 10. – С. 187–194.

6. **Клочан Ю. В.** Торгівля людьми як соціально-педагогічна проблема / Ю. В. Клочан // Молодые ученые Харьковщины-2006 : прогр. и материалы конф. молодых ученых, 8 апреля 2006 г. – Х. : Изд-во НУА, 2006. – С.37–38.

7. **Клочан Ю. В.** Розвиток соціальних якостей учнів професійно-технічних училищ як умова профілактики торгівлі людьми / Ю.В. Клочан // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали наук. конф. молодих учених, 25-26 квітня 2006 р. – Х. : ХДАК, 2006. – С.85–86.

8. **Клочан Ю. В.** Учні професійно-технічних навчальних закладів як категорія дітей «групи ризику» / Ю. В. Клочан // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали наук. конф. молодих учених, 24-25 квітня 2007 р. – Х. : ХДАК, 2007. – С. 84.

9. **Клочан Ю. В.** Розвиток учнівського самоврядування як педагогічна умова соціальної адаптації учнів ПТНЗ / Ю. В. Клочан // Освіта, культура та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації : матеріали міжнар. наук. конф., 22-23 листопада 2007 р. – Х. : ХДАК, 2007. – С. 80–82.

10. **Клочан Ю. В.** До проблеми дефініції „соціально-педагогічного середовища професійно-технічного навчального закладу” / Ю. В. Клочан // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 24-25 квітня 2008 р. – Х. : ХДАК, 2008. – С. 86.

11. **Клочан Ю. В.** Критерії соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів / Ю. В. Клочан // Наука і соціальні проблеми суспільства: освіта, культура, духовність : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 20-21 травня 2008 р., у 2-х ч. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2008. – Ч.1. – С. 337–339.

12. Соціальна адаптація учнів професійно-технічних навчальних закладів : прогр. та навч.-метод. матеріали до курсу для студ. 4 курсу зі спец. „Соціальна педагогіка” / Харк. держ. акад. культури ; уклад. Ю. В. Клочан. – Х., 2008. – 30 с.

Клочан Ю.В. Педагогічні умови соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Луганськ, 2009.

У дисертації розкрито сутність соціальної адаптації як соціально-педагогічної проблеми, зокрема розглянуто соціальну адаптацію як механізм соціального виховання. Виявлено специфіку соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів, визначено структуру її компонентів із позиції системного підходу. Проаналізовано критерії і показники соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови ефективності соціальної адаптації учнівської молоді. Дослідно-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів підтверджує основний зміст теоретичних положень. Розроблені пропозиції педагогічним працівникам професійно-технічних навчальних закладів по створенню сприятливого для адаптації учнів соціального середовища можуть використовуватись як у роботі з першокурсниками навчальних закладів, які розташовані у місті, так і з учнями, котрі навчаються в сільських професійно-технічних навчальних закладах.

Ключові слова: соціальна адаптація, соціальне виховання, учні професійно-технічних навчальних закладів, педагогічні умови, соціально-педагогічна робота, учнівське самоврядування, соціальні інституції.

Ключан Ю.В. Педагогические условия социальной адаптации учащихся профессионально-технических учебных заведений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко, Луганск, 2009.

Диссертация посвящена исследованию проблемы социальной адаптации учащихся профессионально-технических учебных заведений в условиях современных образовательных реформ.

В диссертации на основе теоретико-методологического анализа социально-педагогических исследований раскрыты сущность социальной адаптации как механизма социального воспитания, а также критерии и показатели социальной адаптации учащихся профессионально-технических учебных заведений. Определена специфика социальной адаптации учащейся молодежи, которая состоит в том, что: социальную адаптацию учащихся следует рассматривать не только как процесс и

результат приспособления личности к условиям нового учебного заведения, но и к социуму в целом, учитывая ситуацию неблагополучия родительской семьи и школьной дезадаптированности в прошлом многих юношей и девушек; возникает необходимость в социально-педагогическом обеспечении процесса социальной адаптации учащихся, предполагающее целенаправленную работу социального педагога профессионально-технического учебного заведения с педагогическими работниками, семьями учащихся, представителями внешних социальных институтов с целью координации и консолидации воспитательных усилий социальной среды; важно активизировать самовоспитательный потенциал юношей и девушек, поскольку они являются активными субъектами собственной социальной адаптации, в частности через приобщение их к деятельности самоуправления учащихся как ведущего средства воспитания подрастающего поколения. В процессе исследования определена социально-педагогическая категория „социальная адаптация учащихся профессионально-технических учебных заведений” как активное принятие учащимися ценностей новой социальной среды, развитие социальной активности, социальной ответственности, прежде всего, к профессиональному обучению и деятельности, формирование в учащейся молодежи просоциального профессионального поведения, а также оптимизация в личности учащихся позитивных форм проявления самоотношения с целью гармонизации индивидуального опыта юношей и девушек с социальным.

Выявлены соответствующие педагогические условия: социально-педагогическое обеспечение профессиональной готовности педагогического коллектива к решению задач социальной адаптации учащихся профессионально-технических учебных заведений, которое предполагает создание социально-педагогической среды профессионально-технического учебного заведения, благоприятной для активного прохождения первокурсниками адаптационного периода; содействие самоактивизации первокурсников-неформальных лидеров с целью воспитательного влияния сверстников на социальную адаптацию учащихся профессионально-технических учебных заведений – основывается на идее культивирования развития организаторских и коммуникативных способностей учащихся (неформальных лидеров), способных стремиться к творческим преобразованиям в социальной среде, усваивать социальные ценности, чтобы собственным примером стать значимым фактором позитивной социальной адаптации остальных учащихся; организация направленности самоуправления учащихся на решение проблем социальной адаптации первокурсников, которое предполагает

совершенствование самоуправления как социально-воспитательного средства социальной адаптации юношей и девушек через создание новой комиссии по вопросам социальной адаптации учащихся. Экспериментальная проверка обоснованных условий подтверждает содержание теоретических положений. Разработанные предложения педагогическим работникам профессионально-технических учебных заведений по созданию благоприятной для адаптации учащихся социальной среды могут быть использованы в работе с первокурсниками, которые обучаются в городских и сельских учебных заведениях.

Ключевые слова: социальная адаптация, социальное воспитание, учащиеся профессионально-технических учебных заведений, педагогические условия, социально-педагогическая работа, самоуправление учащихся, социальные институты.

Klochan Yu. V. Pedagogical conditions of social adaptation of pupils of vocational and technical schools. – Script.

Thesis for candidate of pedagogical sciences on the specialty 13.00.05 – social pedagogic. – Luhansk Taras Shevchenko National University. – Luhansk, 2009.

The essence of social adaptation is discovered in this thesis as a social pedagogical problem, as the mechanism of social education. The special features, structure, criteria and indexes of social adaptation of pupils of vocational and technical schools have been revealed. Pedagogical conditions of social adaptation of pupils of vocational and technical schools are studied in the following way: social pedagogical ensuring of professional readiness of pedagogical collective to deciding the social adaptation's problems of pupils of vocational and technical schools; assistance to self-activation of first-year pupils informal leaders for educational influence of the ones to social adaptation of pupils of vocational and technical schools; organization of direction of pupils' self-government to deciding the social adaptation's problems of first-year pupils. The experimental examination of effect of pedagogical conditions of social adaptation of pupils of vocational and technical schools has been confirmed the maintenance of theoretic thesis's. The offers for pedagogical workers for creation the favorable social surrounding for pupils can be used not only in relation to the pupils of town vocational and technical schools but to the pupils of rural ones.

Key words: social adaptation, social education, pupils of vocational and technical schools, pedagogical conditions, social pedagogical work, pupils' self-government, social institutions.